

Дорогою ціною (стисло)

Михайло Коцюбинський

Було це в тридцятих роках минулого століття. Українське селянство потрапило в ярмо панської неволі, тягло свою долю, як віл. Але це не була звичайна покірنا робоча худоба, яку їжа та відпочинок могли б зробити щасливою; це був дикий тур, що не забув іще волі, що хвищав ногами й наставляв роги.

Свіжі традиції волі жили в народі, і селяни рвалися на вільні від панщини Бесарабські землі. Як струмочки, стікалися втікачі до Дунаю. Але там їх чекали облоги. Козакам платили за кожну впійману голову. Нестерпною була доля зловленого — його віддавали в солдати, засилали в Сибір, катували й відправляли знову на панщину.

Але селяни все одно втікали туди, де хоч дорогою ціною можна було здобути волю або полягти на вічний спочинок.

I

Остап прощається із Соломією і хоче тікати від пана. Соломія журиться, що залишається сама з нелюбим чоловіком, але розуміє: парубкові не можна лишатися — пан дуже на нього лютий. Вона перевозить Остапа через ставок на човні.

Остап іде навпростець. Він відчуває себе вже вільним, тільки переживає за дідуся, якому через нього може дістатися від пана. Саме дідусь розповів йому про Січ, козацтво, про боротьбу з панами, підтримував сподівання на волю. Панові донесли про бунтівничі думки Остапа, і той змушений був тепер тікати.

Раптом на шляху з'явилася постать подорожнього. Коли вона наблизилася, то виявилось, що це Соломія, перевдягнута в чоловічий одяг. Остап спочатку здивувався, а потім зрадів. Уранці, побачивши, як довгі коси жінки вибилися з-під козацької шапки, засміявся. Соломія дала йому ніж і рішуче сказала відрізати їй довге волосся.

II

В одній із яруг, що спускалася до Дунаю, сиділи втікачі, чекаю чи перевозу — всі з домашніми речами, бо покидали батьківщину назавжди. Тут були дорослі й діти, здорові й навіть недужі. Між іншими — і Остап із Соломією. До них у дорозі пристав Іван, їхній земляк. Очікування затяглося. Раптом тихо підпливли човни, люди затовпилися, зашуміли. Іван Котигорошок, ускочивши в човен, кликав Остапа із Соломією. У ту ж хвилину наскочила сторожа. Одні втікачі відпливли, а інші кинулися тікати, і кулі свистіли над їхніми головами.

Остап і Соломія мчали вперед без пам'яті. Коли втомилися, згадали про одного мірошника Якима, що теж знав спосіб переправитися на волю, й повернули до його млина. Мельник упізнав Остапа й порадив зв'язати невеликий пліт. Після півночі все було готове. Пліт був важкий, і його ледве дотягли до річки. Навколо — ні душі, туман, утікачам явно везло. Пліт спустили на воду — і його понесло течією. Остап ледве зумів вирватися з потоку, доправитися до берега й схопитися за дерево.

Замість радості Остап відчув обурення й голосно закликав країну, де зазнав скільки

кривди. У відповідь пролунав постріл сторожового козака, й Остап, скрикнувши, схопився за груди.

III

Соломія смикнула Остапа за руку й поволокла його подалі від річки. Вони бігли комишами, поки парубок зовсім знесилів. Жінка зрозуміла, що він поранений, зупинилася й перев'язала Остапа. Той попросив води, але де її візьмеш у такій темряві? Та, що хлюпала під ногами, зовсім не годилася для пиття. Йшли довго, поки зрозуміли, що заблукали, адже у високих комишах не можна було визначити, куди дме вітер, де сонце. В Остапа почалася гарячка. Соломія поклала його біля озерця з чистою водою, а сама пішла шукати дороги й допомоги. І теж заблукала, але вирішила не здаватися. Вона будь-що знайде Остапа й урятує його.

Уранці молодиця прокинулася від диму і від того, що мимо неї пробігають дикі тварини, повзуть гадюки, кричить над головою птаство. Вона зрозуміла, що горять плавні, й з усіх сил кинулася слідом за звіриною.

Коли Соломія пішла, Остап відчув себе відрізанним од світу. Він щохвилини мочив руку у воді й охолоджував собі чоло. Йому стало зовсім погано — він почав марити, згадувати дідуся. Коли опритомнів, то побачив перед собою великого голодного вовка. Звір почав помалу наблизатися, й Остап хлюпнув на нього водою — той відступив. Так тривало довго, поки вовкові набридло, він завив, сердитий клацнув зубами й побіг геть.

Парубок спочатку змирився з тим, що доведеться загинути, а потім у нього прокинулося таке бажання жити, любити, що він сунувся зі свого ложа й поповз із комишів. І раптом почув голос Соломії.

IV, V

Соломія вибралася з очеретів, за допомогою циган, що жили в хатині поблизу, знайшла Остапа. Стара циганка вилікувала пораненого. Соломія тим часом працювала в наймах. Цигани займалися Крадіжками, тому поліція заарештувала їх, а разом із ними потрапив до в'язниці й Остап, у якого було кульове поранення.

Того дня Соломія зустріла на базарі Івана Котигорошка. Вони пішли забрати Остапа, але дізналися про страшне лихо. У поліцейській дільниці із Соломією не стали й говорити. Тоді молодиця вирішила підкупити драгомана (перекладача), який служив у поліції. Драгоман обіцяв небагато, адже в жінки було мало грошей. Єдине сказав, що Остапа будуть відвозити на той берег післязавтра вранці.

Соломія підмовила Івана дістати рушницю й визволити Остапа під час переправи.

Уранці вони взяли чужий човен і попливли. У човні, де сидів Остап, було четверо. Соломія піснею сповістила, що їде його визволяти. Зав'язалася бійка. Івана турки застрелили, Соломія упала в холодну воду і втонула.

Пройшло чимало часу. На високій бесарабській полонині стоїть маленька хатина сторожа. Вітер гуде й розповідає йому про всі новини світу. Часто чується старому битому-перебитому Остапові, що кличе його Соломія.

Критика, коментарі до твору, пояснення (стисло):

Повість М. Коцюбинського "Дорогою ціною" (інколи її називають оповіданням) зображує героїко-романтичну історію двох закоханих. Соломію, яка любила Остапа, пан видав заміж за старого фурмана а Остапа за бунтівні розмови погрожував віддати у солдати. Молодята тікають на вільні землі. Під час утечі Остапа поранили, потім вилікували, заарештували, суворо покарали й відправили назад до пана Соломія ж пожертвувала своїм життям заради порятунку коханого Після скасування кріпацтва Остап повертається до місця загибелі Соломії й чекає із нею зустрічі в іншому світі. Письменник оспівує не лише силу кохання, а й волелюбність, мужність українського народу. який не корився панській неволі.